

Tematická zpráva

**Výsledky zjišťování podpory výchovy ke zdraví
v mateřských, základních a středních školách**

Praha, únor 2014

Obsah

1	Úvod.....	3
2	Výchova ke zdraví v předškolním vzdělávání	4
2.1	Podmínky, předpoklady	4
2.2	Průběh vzdělávání.....	6
2.2.1	Výchova ke zdraví.....	6
2.2.2	Doprovodná výchova v předškolním vzdělávání	8
2.2.3	Prevence rizikového chování	9
2.3	Hlavní zjištění.....	9
3	Výchova ke zdraví v základním vzdělávání.....	10
3.1	Podmínky, předpoklady	10
3.2	Průběh vzdělávání.....	13
3.2.1	Výchova ke zdraví.....	13
3.2.2	Doprovodná výchova v základním vzdělávání	15
3.2.3	Prevence rizikového chování	16
3.3	Hlavní zjištění.....	18
4	Výchova ke zdraví ve středním vzdělávání.....	20
4.1	Podmínky, předpoklady	20
4.2	Průběh vzdělávání.....	23
4.2.1	Výchova ke zdraví.....	23
4.2.2	Prevence rizikového chování	24
4.3	Hlavní zjištění.....	26
5	Závěr.....	27

1 Úvod

Tato zpráva České školní inspekce (dále „ČŠI“) předkládá výsledky zjištění inspekční činnosti tematicky zaměřené na podporu výchovy ke zdraví ve školách, která se realizovala na základě Plánu hlavních úkolů na školní rok 2012/2013.

Šetření vycházelo z Dlouhodobého záměru vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky na období 2011–2015, Dlouhodobého programu zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva – Zdraví pro všechny ve 21. století, Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství na období 2009–2012 a platné legislativy. Základním východiskem pro tvorbu nástrojů zjišťování byl vždy příslušný rámcový vzdělávací program.

V rámci tematického šetření byly sledovány organizační, materiální a personální podmínky pro realizaci výchovy ke zdraví, průběh výuky, zájmové vzdělávání, motivační akce, zapojení škol do projektů a rozvoj partnerských vztahů škol s různými subjekty. Pozornost byla věnována také zdravému stravování, dopravní výchově a prevenci rizikového chování.

Ve zprávě jsou porovnávána dostupná data ČŠI z inspekční činnosti na místě, a kde to bylo možné, bylo učiněno srovnání za období posledních tří školních roků. Vedle údajů z inspekční činnosti byly analyzovány také výsledky inspekčního elektronického zjišťování *Tělesná výchova: podmínky pro realizaci výuky v základních školách* z února 2013 a inspekčního elektronického zjišťování *Výchova ke zdraví*, které se uskutečnilo v dubnu a červnu 2013 prostřednictvím internetového rozhraní pro ředitele mateřských, základních a středních škol. Součástí této zprávy jsou také zjištění z kontrolní činnosti zaměřené na ochranu bezpečnosti a zdraví a zdravého stravování. Hodnocení bezpečnosti a ochrany zdraví ve školách je jedním z hlavních úkolů ČŠI a je nedílnou součástí inspekční činnosti ve školách v rámci inspekčního cyklu. Podrobnější informace k bezpečnosti a ochraně zdraví a úrazovosti vydává ČŠI v každoroční zprávě, která je dostupná na webových stránkách ČŠI.

2 Výchova ke zdraví v předškolním vzdělávání

Výchova ke zdraví se v předškolním vzdělávání uskutečňuje především v rámci vzdělávací oblasti *Dítě a jeho tělo* vymezené v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání (dále „RVP PV“). Obsahem této vzdělávací oblasti je především zdravý fyzický vývoj dětí, rozvoj tělesné zdatnosti, podpora rozvoje pohybových a manipulačních dovedností (motorika, lokomoce), sebeobslužnost a podpora zdravých životních návyků a postojů. Od školního roku 2012/2013 jsou do RVP PV doplněny konkretizované očekávané výstupy, které uvedené oblasti upřesňují. Vzhledem k charakteru předškolního vzdělávání však podpora zdraví prolíná celým vzdělávacím procesem prostřednictvím každodenních aktivit.

2.1 Podmínky, předpoklady

Vzdělávací nabídka

Podle odpovědí ředitelů 684 škol, které se zúčastnily inspekčního elektronického zjišťování, se podporou výchovy ke zdraví profiluje 63,4 % mateřských škol, což ve srovnání se školním rokem 2008/2009¹ naznačuje nárůst o čtvrtinu škol. Z toho je patrné, že výchova ke zdraví je velmi častou profilací mateřských škol a péči o zdraví je v předškolním vzdělávání věnována velká pozornost. Profilace čili zaměření školního vzdělávacího programu na určitou oblast vychází z koncepčního záměru rozvoje školy a může se projevit např. rozšířenou nabídkou některé vzdělávací oblasti. Rozšířenou výuku vzdělávací oblasti *Dítě a jeho tělo* využilo 37,8 % škol (ze škol, které se takto profilují, je to polovina), častěji velké mateřské školy (tj. školy nad 50 dětí).

Tabulka 1 Podpora výchovy ke zdraví (podíl škol v %)

Sledovaný jev	malé MŠ	velké MŠ	MŠ celkem
zaměření školy na podporu výchovy ke zdraví (profilace školy)	61,7	65,7	63,4
rozšířená nabídka výchovy ke zdraví	32,6	44,3	37,8
účast na DVPP	44,1	66,0	53,9
zapojení do projektu nebo programu	24,6	27,3	25,8

Personální podmínky

Do dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků (dále „DVPP“) zaměřeného na výchovu ke zdraví se v období posledních tří školních roků zapojila přibližně polovina mateřských škol (53,9 %), z toho je vyšší podíl velkých škol. Ve školách, které se zapojily do DVPP zaměřeného na výchovu ke zdraví, se jej účastnili v průměru dva až tři učitelé.

Projekty

Projektů orientovaných na podporu zdraví (ESF, MŠMT, krajského apod.) se v období posledních tří školních roků účastnila čtvrtina škol. Na rozdíl od DVPP se zde neprojevil výraznější rozdíl v účasti mezi malými a velkými školami. Projekty jsou často tematicky zaměřené např. na zdravé stravování, vyšetření zraku, prevenci zubních onemocnění, první pomoc a další. Přibližně 100 mateřských škol v České republice je zaregistrováno v národní

¹ Viz předchozí zpráva *Souhrnné poznatky z inspekce bezpečnosti a ochrany zdraví ve školním roce 2008/2009*, zveřejněná na webových stránkách ČŠI v červnu 2010.

síti mateřských škol podporujících zdraví, garantované Státním zdravotním ústavem. Podmínkou účasti v projektu a získání osvědčení opravňujícího školu k používání označení „Mateřská škola podporující zdraví“ je pravidelné zpracování hodnotící zprávy a na jejím základě inovování školního vzdělávacího programu (školní kurikulum). Pro plánování rozvoje v těchto mateřských školách slouží podrobně zpracovaná metodika zaměřená na oblast podpory zdraví a zdravého životního stylu u dětí.

Materiální podmínky a kontrola BOZ

Vedle upevňování zdravotně-preventivních návyků a dobrých mezilidských vztahů sehrávají významnou roli v podpoře výchovy ke zdraví kvalitní a bezpečné materiální podmínky. Z inspekčních zjištění vyplývá, že materiální podmínky mateřských škol se v období posledních tří školních roků postupně zlepšují (ačkoliv 6,2 % nedosahuje požadovaného stavu, což je ve srovnání se základními a středními školami nejvyšší podíl), často jsou k tomu využívány různé projekty. Materiální rozvoj se zaměřuje nejčastěji na třídy a jejich vybavení a rekonstrukce budov. Školy jsou vybaveny převážně vyhovujícím nábytkem, tělovýchovným náčiním a nářadím podporujícím zdravý fyzický vývoj dětí, účelně vybavenými školními zahradami, příp. sportovními hřišti. Tím jsou v mateřských školách vytvářeny podmínky pro všeobecně rozvíjející pohybové činnosti s cílem zlepšit stav pohybového aparátu dětí. Přestože mateřské školy mají k dispozici nábytek diferencovaný podle tělesné výšky dětí, nebylo důsledně dbáno na jeho správné využití.

Kontroly BOZ v mateřských školách naznačují, že nedostatky v bezpečnosti prostor byly v posledních třech letech zjištěny průměrně v necelé třetině kontrolovaných škol. Nejčastěji se jednalo o školní zahradu, sociální vybavení, šatny a třídy. Opatření k prevenci úrazů jsou v mateřských školách účinná – počet úrazů na 100 dětí se dlouhodobě udržuje na hodnotě 0,3, což je nejnižší hodnota ze všech druhů škol.

Zdravé školní stravování

Důležitou podmínkou zdravého vývoje dětí je také školní stravování a dodržování pitného režimu. ČŠI pravidelně kontroluje dodržování výživových norem v zařízeních školního stravování. Ve školním roce 2012/2013 neplnilo výživové normy 31 % kontrolovaných stravovacích zařízení při mateřských školách (kontrolováno bylo 226 subjektů). Z toho nejčastěji nebyly naplněny normy mléka a luštěnin (18 % zařízení), použití tuků bylo naopak překročeno v 8,3 % a cukrů ve 4,4 % zařízení. Údaje za poslední tři roky však poukazují na postupné zlepšování v naplňování výživových norem školních jídelen. Děti měly denně k dispozici rozmanitou nabídku zeleniny, ovoce i nápojů (ovocné čaje, džusy, neslazená voda). Některé mateřské školy zařazují do svých jídelníčků i méně časté druhy potravin (např. kuskus, jáhly, tofu) či biopotraviny.

Dílčím rizikem je skutečnost, že přestože všechny sledované mateřské školy měly zavedený pitný režim, v jeho spontánním využívání dětmi byly mezi školami zjištěny rozdíly a nedostatky. V mateřských školách, kde pitný režim nebyl funkční, ho děti využívaly výjimečně a pedagogičtí pracovníci pít nepřipomínali (zpravidla až u svačiny nebo před pobytem venku).

2.2 Průběh vzdělávání

2.2.1 Výchova ke zdraví

Jak již bylo řečeno výše, výchově ke zdraví je v předškolním vzdělávání věnována velká pozornost. To je pozitivní zjištění vzhledem k tomu, že v této rané fázi vzdělávání dochází k vytváření a upevňování základních postojů a návyků v oblasti zdraví. Děti v předškolním věku se učí především napodobou, proto je důležitá role pedagoga, jehož názory a postoje v průběhu docházky do mateřské školy dítě ovlivňují a formují, stejně jako role rodičů, kteří jsou přirozeným vzorem dítěte.

ČŠI při každé hospitační činnosti sleduje aktivity zaměřené na podporu výchovy ke zdraví. Inspekční zjištění potvrzují, že těmto tématům je věnována největší pozornost ze všech druhů škol právě v mateřských školách. Pohybové dovednosti byly rozvíjeny v převážné většině navštívených tříd (93,8 %), podobně často byla zaznamenána také podpora zdravého životního stylu (91,5 %). Činnosti související s tematikou bezpečnosti a ochrany zdraví byly pozorovány ve více než čtyřech pětinach hospitací. Rozdíly mezi malými a velkými školami jsou ve všech třech sledovaných oblastech zanedbatelné. Srovnání za poslední tři školní roky naznačuje stabilní podporu uvedeným aktivitám.

Tabulka 2 Podpora zdraví v navštívených hodinách – podíl vyučovacích jednotek (v %)

Sledovaný jev	2010/2011	2011/2012	2012/2013
činnosti související s tematikou bezpečnosti a ochrany zdraví	83,5	84,0	83,6
rozvoj pohybových dovedností	92,6	92,3	93,8
podpora zdravého životního stylu	91,3	92,2	91,5

Součástí podpory zdravého životního stylu je dostatečně dlouhý pobyt venku a nabídka alternativních činností pro děti s nižší potřebou spánku (jiný klidový režim). Inspekci bylo zjištěno, že stanovená doba pobytu venku, velmi důležitá pro zdravý vývoj dětí, byla v některých případech pedagogickými pracovníci bezdůvodně zkracována, a to i v případech optimálního počasí. Obdobné dílčí riziko v podpoře zdravého vývoje dítěte představuje ne vždy respektovaná individuální potřeba spánku.

Tabulka 3 Celkové výsledky dětí v PV – výchova ke zdraví (v %)

Sledovaný jev/ míra výskytu	Děti respektují pravidla o ochraně zdraví a bezpečí			Děti uplatňují zdravotně-preventivní návyky a postoje		
	2010/2011	2011/2012	2012/2013	2010/2011	2011/2012	2012/2013
rozhodně ne	0,5	0,1	0,0	0,0	0,1	0,0
spíše ne	1,0	1,0	1,2	3,8	2,6	3,6
spíše ano	51,7	53,1	51,9	52,9	59,5	59,7
rozhodně ano	46,9	45,7	46,9	43,3	37,8	36,6
průměr*	3,45	3,44	3,46	3,39	3,35	3,33

* průměr na škále 1–4, přičemž 1 znamená „rozhodně ne“ a 4 „rozhodně ano“

Inspekční zjištění potvrdila, že nastavená pravidla o bezpečnosti a ochraně zdraví v jednotlivých třídách respektovaly děti v téměř všech školách (98,8 %). Hospitační činnost rovněž prokázala, že děti spontánně uplatňovaly získané zdravotně-preventivní návyky a postoje (zaznamenáno v 96,3 % škol). Srovnání za poslední tři školní roky naznačuje dlouhodobě dobré výsledky dětí v oblasti výchovy ke zdraví.

Většina mateřských škol se snaží děti v oblasti podpory zdraví motivovat a využívá k tomu nejrůznější způsoby. Svě vlastní školní projekty si dle odpovědí ředitelů v šetření vytváří přibližně polovina škol, soutěže, besedy a programy na téma zdraví pořádají více než dvě pětiny škol. Často jsou organizovány také dny zdraví nebo exkurze.

Tabulka 4 Motivační aktivity vztahující se k výchově ke zdraví (v %)

Typ aktivity	malé MŠ	velké MŠ	MŠ celkem
den/dny zdraví	33,9	29,2	31,8
soutěže	44,2	42,3	43,4
školní projekty	51,6	53,7	52,6
osvětové besedy a programy	39,8	50,2	44,5
exkurze	31,9	43,1	36,9
jiné	15,9	16,4	16,1

V oblasti výchovy ke zdraví pravidelně spolupracuje s vnějšími organizacemi nebo institucemi většina mateřských škol (93,8 %), z toho nejčastěji se složkami integrovaného záchranného systému – Policií ČR, hasiči a zdravotníky (89,6 %). Necelá polovina mateřských škol spolupracuje v této oblasti se zřizovatelem, více než třetina s dalšími školami v okolí. Téměř 30 % škol rozvíjí spolupráci s neziskovými organizacemi či jinými institucemi. S uvedenými organizacemi a institucemi spolupracují častěji velké školy. Největší podíl mateřských škol spolupracuje se dvěma druhy uvedených organizací (třetina škol), desetina škol navázala spolupráci se čtyřmi a více druhy organizací.

Spolupráci s rodiči rozvíjejí až na výjimky všechny mateřské školy, a to nejčastěji v rámci třídních schůzek, neformálního setkávání, případně zapojováním rodičů do aktivit školy. Narůstá také podíl škol, které komunikují s rodiči prostřednictvím svých webových stránek. Mateřské školy volí v průměru okolo tří různých způsobů komunikace s rodiči.

Zájmové útvary se sportovním či pohybovým zaměřením významné pro zdravý tělesný vývoj dětí realizuje více než polovina mateřských škol. Nejčastěji se jedná o hudebně-pohybové kroužky a tance s různým zaměřením (např. folklórní, country), sportovní hry, dětský aerobic a míčové hry. Část mateřských škol nabízí také méně tradiční druhy pohybových nebo zdravotně zaměřených aktivit, jako je např. zumba, jóga či návštěvy solné jeskyně. Některé školy využívají k rozvíčování dechových svalů hru na flétnu.

K posílení zdraví dětí a zvyšování jejich tělesné zdatnosti slouží nejen pravidelné zájmové útvary, ale také další akce jako např. plavecké a lyžařské kurzy nebo zotavovací pobyty (školy v přírodě). Předplavecký výcvik dle odpovědí ředitelů realizují tři čtvrtiny mateřských škol (konkrétně v minulém školním roce to byla polovina všech dotázaných škol), lyžařský výcvik organizuje pětina mateřských škol. Obě aktivity nabízejí častěji velké školy. Z údajů vyplývá, že školy tyto akce nepořádají pravidelně každý rok. Školy v přírodě se děti mohou účastnit v 12,9 % škol.

Při srovnání zapojení škol do výše uvedených činností bylo potvrzeno, že školy, jejichž profilací je výchova ke zdraví, se vedle rozšířené nabídky také ve větší míře zapojují do dalších aktivit, jako jsou projekty, motivační akce a DVPP zaměřené na podporu zdraví, spolupracují s větším množstvím organizací v oblasti podpory zdraví a navazují komunikaci s rodiči rozmanitějšími způsoby. Neplatí však, že by častěji pořádaly sportovní kurzy či výcviky (předplavecký, lyžařský) nebo nabízely zájmové kroužky zaměřené na rozvoj pohybových dovedností.

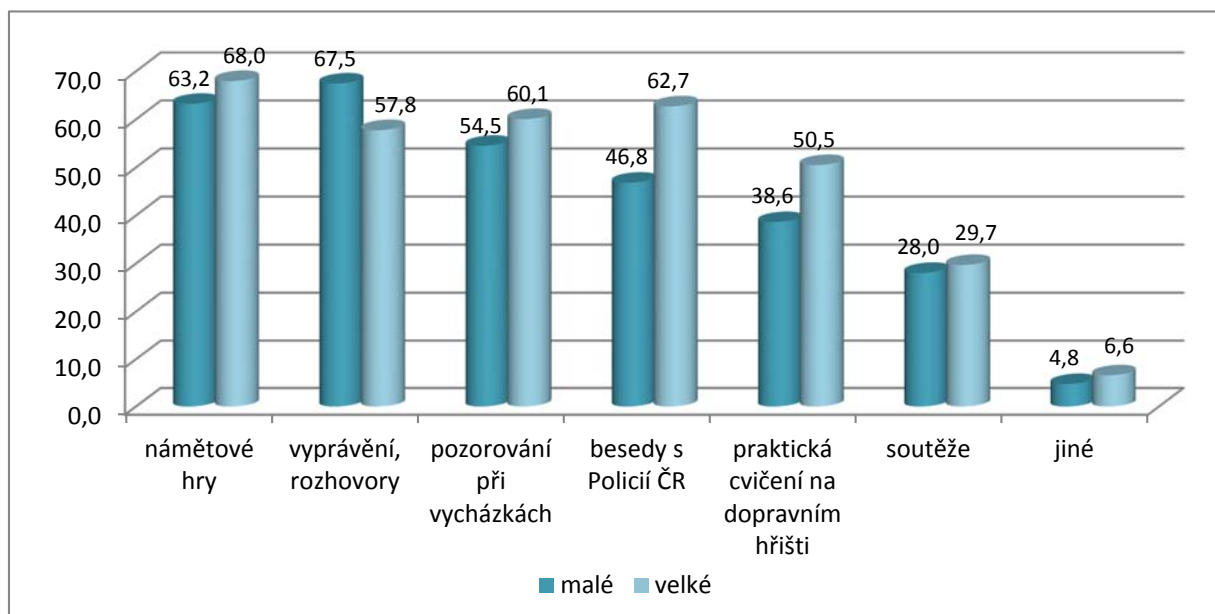
2.2.2 Dopravní výchova v předškolním vzdělávání

Inspekční elektronické zjišťování se vedle výchovy ke zdraví zabývalo také dopravní výchovou. Získání znalostí a upevnění schopností, dovedností a návyků v oblasti dopravy napomáhá dětem chránit své zdraví i zdraví ostatních účastníků silničního provozu. Dopravní výchova je v RVP PV zařazena především do vzdělávací oblasti *Dítě a svět*. Téma dopravní výchovy je částečně pokryto také v oblasti *Dítě a jeho tělo* a *Jazyk a řeč*. Důraz je zde kladen na prevenci úrazů v dopravních situacích a rozlišování obrazných symbolů v podobě dopravních značek a porozumění jejich významu.

Mateřské školy realizují dopravní výchovu nejčastěji v rámci jednoho integrovaného bloku (necele tři čtvrtiny škol; pětina škol v kombinaci s dalšími způsoby). Ve čtvrtině škol prolíná dopravní tematika více integrovanými bloky a stejný podíl škol vytváří také vlastní školní projekty.

Děti jsou stejně jako v dalších oblastech seznamovány s dopravní tematikou a bezpečným chováním v dopravních situacích přirozenou formou her, vyprávění, pozorování a různých aktivit. Praktický nácvik dovedností na dopravním hřišti, který se jeví jako neefektivnější, využívají přibližně dvě pětiny škol. Děti si zde mohou vyzkoušet účast v silničním provozu v různých rolích. Malé školy navštěvují dopravní hřiště v menší míře (38,6 %) než velké (50,5 %). Více než polovina mateřských škol navíc realizuje besedy s odborníky, zejména Policií ČR (častěji je to ve velkých školách).

Graf 1 Formy výuky dopravní výchovy (v %)

K rozvoji základních znalostí a dovedností z oblasti dopravy jsou ve velké míře využívány běžné didaktické pomůcky, obrazové materiály a knihy pro děti v předškolním věku. Přibližně ve třech čtvrtinách škol mají děti možnost využít získaných poznatků jízdou na kole, koloběžce či tříkolce, což zároveň napomáhá rozvoji pohybových dovedností. Hojně jsou v dopravní výchově zařazena také multimédia s dopravní tematikou (CD, DVD), a to u 57,4 % škol. Pozitivní je zjištění, že malé i velké školy využívají pomůcky přibližně ve stejné míře (pouze velké školy využívají mírně častěji knihy, koloběžky, kola a tříkolky).

2.2.3 Prevence rizikového chování

S tématem zdraví je také úzce spojena problematika rizikového chování. Stejně jako je zásadní vytvořit základ správným návykům v oblasti péče o zdraví, je důležité zakotvit i základní prosociální postoje a působit preventivně vůči rizikovému chování již v předškolním věku. Hlavní roli zde hraje budování příznivého sociálního klimatu ve škole nenásilnou formou zejména v oblasti mezilidských vztahů.

ČŠI se při návštěvách mateřských škol pravidelně zaměřuje na hodnocení preventivních systémů, které se vzhledem k nízkému výskytu rizikových jevů – pouze 6,4 % škol – zdají být nastaveny funkčně. Ačkoliv v předškolním vzdělávání nejsou ustaveny specializované pozice jako v základním a středním vzdělávání (výchovný poradce, školní metodik prevence), k získání kvalifikace v oblasti prevence rizikového chování se pedagogičtí pracovníci vzdělávali v období posledních tří školních roků v 2,8 % MŠ. Dle inspekčního elektronického zjišťování se do projektu či programu zaměřeného na podporu aktivit v oblasti prevence rizikového chování zapojila v posledních třech letech necelá čtvrtina škol (23,7 %).

ČŠI pravidelně sleduje tři hlavní oblasti školního klimatu: dobré mezilidské vztahy, kvalitní prostředí a péče ve škole a sounáležitost se školou. Nejlépe hodnocenou oblastí je dlouhodobě sounáležitost se školou a platí, že všechny oblasti bývají pozitivněji hodnoceny řediteli ve srovnání s učiteli.

2.3 Hlavní zjištění

- Výchově ke zdraví je v mateřských školách dlouhodobě věnována velká péče.
- Vysoký podíl mateřských škol (63,4 %) se svou profilací zaměřuje na podporu výchovy ke zdraví, což se projevuje mimo jiné také rozšířenou nabídkou vzdělávání v této oblasti, častějším zapojením do projektů a dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků i rozmanitějšími způsoby spolupráce s různými organizacemi a s rodiči.
- Postupně se zlepšují materiální podmínky škol, zlepšuje se také oblast školního stravování.
- Většina mateřských škol realizuje motivační akce na podporu zdraví a spolupracuje v této oblasti s rodiči a s různými organizacemi či institucemi.
- Více než polovina mateřských škol realizuje zájmové aktivity zaměřené na rozvoj pohybových dovedností a stejný podíl škol vytváří své školní projekty zaměřené na podporu zdraví.
- Dílčí nedostatky jsou spatřovány v dodržování spánkového režimu a nabídce alternativních aktivit u dětí, jejichž potřeba spánku je nižší, a také v dodržování doby pobytu venku.
- Vysoký podíl škol využívá moderní technologie pro seznámení dětí s dopravní tematikou.
- Školní preventivní systémy jsou dobře nastavené a daří se minimalizovat výskyt rizikových jevů.

3 Výchova ke zdraví v základním vzdělávání

Jedním ze základních cílů základního vzdělávání je aktivně rozvíjet a chránit duševní, fyzické a sociální zdraví žáků a učit je být za ně odpovědný. Žáci se během povinné školní docházky dozvídají, jak pečovat o své zdraví a zdraví ostatních, jaké jsou zásady bezpečného chování v nejrůznějších situacích včetně silničního provozu, jak se zachovat při mimořádných událostech či jak předcházet různým druhům rizikového chování apod. Současně získávají poznatky o tělesných a duševních změnách v různých fázích života, mezilidských vztazích a rozvoji své osobnosti.

Výchova ke zdraví je v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání (dále „RVP ZV“) vymezena na 1. stupni v rámci vzdělávací oblasti *Člověk a jeho svět* (tematický okruh *Člověk a jeho zdraví*), kde navazuje na poznatky a dovednosti získané v průběhu předškolního vzdělávání. Tato oblast připravuje základy pro výchovu ke zdraví, která je na 2. stupni společně s tělesnou výchovou (a zdravotní tělesnou výchovou) zařazena do vzdělávací oblasti *Člověk a zdraví*.

Vedle zdrojů uvedených v kapitole předškolního vzdělávání byly v této kapitole navíc využity údaje z inspekčního elektronického zjišťování zaměřeného na podmínky pro realizaci tělesné výchovy, které se uskutečnilo na žádost MŠMT a zúčastnilo se ho 2 822 základních škol (s vyloučením škol, které se profilují na tělesnou výchovu), návratnost činila 68,9 %. Do elektronického zjišťování zaměřeného na výchovu ke zdraví se zapojilo 705 základních škol (na rozdíl od předchozího šetření nebylo plošné, výběrový soubor škol volen technikou náhodného výběru), návratnost v tomto případě byla 70,2 %.

3.1 Podmínky, předpoklady

Vzdělávací nabídka

Podle odpovědí ředitelů se na podporu výchovy ke zdraví zaměřuje přibližně polovina základních škol. Ve srovnání s rokem 2008/2009 vzrostl tento podíl o šest procent. Profilace, tj. zaměření školního vzdělávacího programu vycházející z dlouhodobé koncepce rozvoje školy, se stejně jako v mateřských školách může projevit rozšířenou výukou určité vzdělávací oblasti (v základních školách ve formě využití disponibilních hodin), ale také nabídkou volitelných či nepovinných předmětů nebo v tématech projektové výuky a dalších aktivitách školy (např. účastí v projektech, DVPP, motivačními akcemi). Rozšířenou výukou vzdělávací oblasti *Člověk a zdraví* uvedla čtvrtina škol, častěji školy, které se profilují touto oblastí. Ve 14 % škol si žáci mohou vybrat volitelný předmět, který souvisí s touto oblastí, a necelá 4 % škol pak nabízejí nepovinné předměty zaměřené na podporu zdraví. Volitelné předměty zaměřené na podporu zdraví jsou k dispozici ve větší míře ve velkých (tj. nad 150 žáků) a úplných školách.

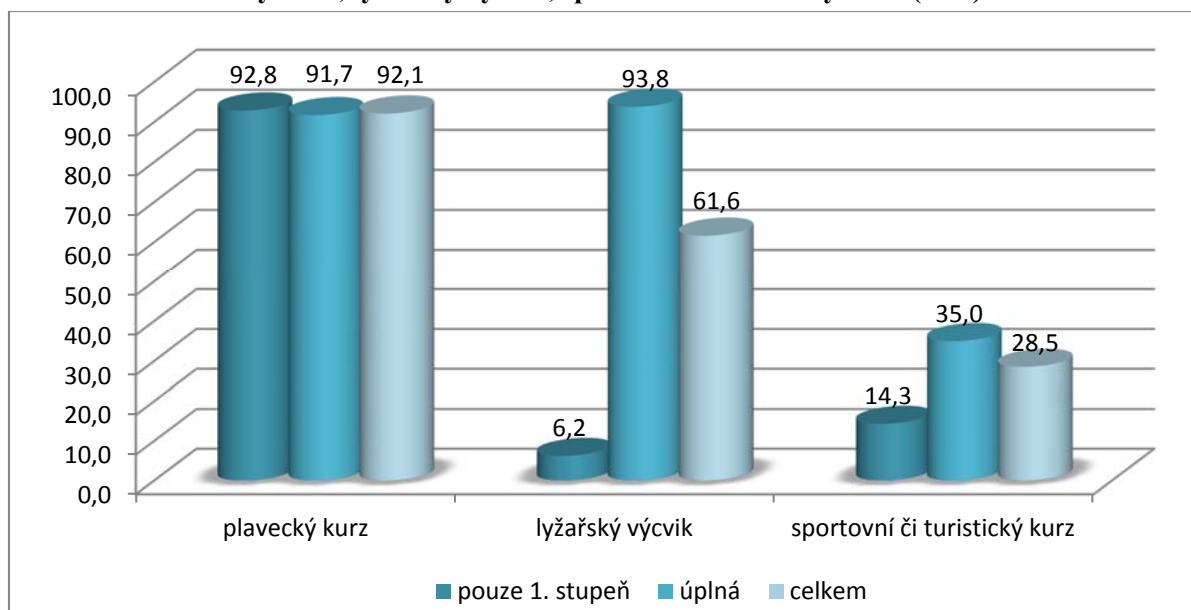
Tabulka 5 Vzdělávací nabídka (podíl škol v %)

Sledovaný jev	malé ZŠ	velké ZŠ	ZŠ celkem
zaměření školy na podporu výchovy ke zdraví (profilace školy)	50,7	48,4	49,6
rozšířená výuka vzdělávací oblasti <i>Člověk a zdraví</i>	19,8	29,5	24,3
volitelné předměty související se vzděl. oblastí <i>Člověk a zdraví</i>	5,2	23,9	14,0
nepovinné předměty související se vzděl. oblastí <i>Člověk a zdraví</i>	3,3	4,7	3,9

V inspekčním elektronickém zjišťování zaměřeném na tělesnou výchovu byly školy dotázány na podobné otázky s tím rozdílem, že se jednalo pouze o předměty nebo zájmové útvary se sportovním zaměřením. Volitelný předmět se sportovním zaměřením měla ve své nabídce přibližně třetina škol, nepovinný předmět necelá desetina. Okolo 70 % škol realizovalo také zájmové útvary zaměřené na sport.

Mezi další aktivity podporující zdraví patří kromě pořádání různých sportovních soutěží a olympiád také lyžařské a plavecké kurzy, ozdravné pobyty, případně turistické a sportovní kurzy. Plavecké kurzy dle ředitelů škol pravidelně nerealizuje pouze 7,9 % škol (nejčastěji se jedná o speciální školy). Z dat dále vyplývá, že lyžařské kurzy pořádají více než tři pětiny škol. Pokud se však odstraní vliv proměnné „úplnost školy“ (tzn., zda ji tvoří pouze 1. stupeň, nebo je plně organizovaná) z toho důvodu, že lyžařský výcvik se koná nejčastěji na 2. stupni, je z výsledků patrné, že lyžařské kurzy pořádá mnohem vyšší podíl škol – 93,8 %. Sportovní a turistické kurzy organizuje 28,5 % škol, ve větší míře úplné školy. U těchto kurzů převládá všestranné zaměření (68,7 %), přibližně třetina škol má kurzy zaměřeny na cykloturistiku. Menší podíl škol zaměřuje kurzy na vodní turistiku (23,8 %), jiné zaměření sportovních a turistických kurzů uvedlo celkem 13,8 % škol.

Graf 2 Plavecký kurz, lyžařský výcvik, sportovní či turistický kurz (v %)

Personální podmínky

Z hlediska míry kvalifikovanosti pedagogických pracovníků v hodinách tělesné výchovy bylo z odpovědí ředitelů v šetření zjištěno, že na 1. stupni je 51,3 % výuky tělesné výchovy zajištěno PP se zaměřením na tělesnou výchovu (aprobace) a na 2. stupni je to průměrně 62,7 % výuky. Kvalifikovanost vyučujících výchovy ke zdraví zde není uvedena z důvodu malého počtu navštívených hodin samostatně zaměřených na tento předmět.

Podíl škol, ve kterých se vyučující v období posledních tří školních roků zúčastnili DVPP zaměřeného na výchovu ke zdraví, činil 57 %. Ve školách, kde se pedagogičtí pracovníci účastnili tohoto DVPP, se jednalo v průměru o tři osoby. Do dalšího vzdělávání v této oblasti se ve větší míře zapojovali učitelé velkých a úplných základních škol.

Projekty

Projekt na podporu zdraví realizovalo v období posledních tří školních roků 42,4 % škol. Ze šetření vyplývá, že pokud se škola angažuje v jedné oblasti, bývá aktivnější také v dalších oblastech. Školy, které se zapojily do nějakého projektu na podporu výchovy ke zdraví, se často zapojily také do projektu k prevenci rizikového chování a zároveň se vyučující ve větší míře účastnili DVPP zaměřeného na podporu zdraví. Data zároveň potvrzují logický předpoklad vlivu profilace na vyšší účast v projektech.

Ve školním roce 2012/2013 bylo do národní sítě škol podporujících zdraví v ČR (Zdravá ZŠ) v rámci evropského projektu Škola podporující zdraví zařazeno 163 základních škol (včetně sloučených subjektů).

Materiální podmínky a kontrola BOZ

Materiální podmínky základních škol se při porovnání údajů za poslední tři školní roky zlepšují, postupně přibývá škol, které dosahují požadované úrovně. Určitý podíl na tom má účast škol v projektech financovaných Evropskou unií. Materiální rozvoj se dlouhodobě soustřeďuje především na oblasti ICT, rekonstrukce budov a učeben. Ačkoliv rekonstrukci či výstavbu nových tělocvičen realizovalo přibližně pouze 17 % škol, materiální rozvoj orientovaný na hřiště nebo zahrady se meziročně zvýšil o desetinu škol na 30,3 %.

Pro výuku tělesné výchovy mají dle šetření vlastní tělocvičnu či halu k dispozici čtyři pětiny škol, ostatní využívají tělocvičny jiných škol nebo jiné prostory. Školy, které nemají k dispozici žádnou tělocvičnu či sportovní halu, nejčastěji využívají upravené prostory vlastní školy (v 59,8 % případů) nebo místnosti či sály kulturních a obecních domů (v 26,3 %). Vlastní venkovní hřiště má k dispozici 71 % škol, žádné venkovní hřiště nevyužívá 6,1 % škol.

Z hlediska kombinace vnitřních a venkovních prostorových podmínek mají k dispozici vlastní tělocvičnu i vlastní hřiště tři pětiny základních škol (i v kombinaci s prostory jiných subjektů), polovina škol (50,3 %) využívá pouze své vlastní prostory.

Kontrola BOZ v období posledních tří školních roků ukázala nedostatky v materiálním zabezpečení prostor průměrně asi v jedné pětině kontrolovaných škol (15,7 % v roce 2010/2011 a 22,4 % v roce 2012/2013). Nejčastěji se jednalo o učebny, sociální vybavení a šatny, tělocvičny a zahrady. Index úrazovosti (počet úrazů na 100 žáků) se v posledních třech letech snížil ze 4,0 na 2,4. K největšímu počtu úrazů dochází v hodinách tělesné výchovy.²

Zdravé školní stravování

Školní stravování se podílí na formování stravovacích návyků žáků a je součástí prevence dětské obezity. Proto je důležité, aby odpovídalo zásadám zdravé výživy. Školní jídelna, výdejna nebo vývařovna tvoří součást právnické osoby v 81,5 % dotázaných základních škol. Podle odpovědí ředitelů je možné si ve 40,7 % jídelen u základních škol vybrat z více druhů jídel a ve více než třetině škol je zabezpečena individuální dieta.

V kontrolovaných stravovacích zařízeních, která ve školním roce 2012/2013 ČŠI navštívila, bylo konstatováno, že zařízení nesleduje plnění výživových norem v 7,4 % případů nebo k tomu nemá v 1,5 % případů potřebné podklady. Podobně jako v mateřských školách nebyly naplněny normy mléka a luštěnin, ale byly překročeny u tuků a mléčných výrobků. Celkově však více než dvě třetiny školních jídelen poskytují žákům vyváženou stravu a na základě

² O bezpečnosti žáků při sportovních aktivitách pojednává např. publikace Černé, L. a Z. Kubíkové *Zdravý životní styl ve školách z pohledu bezpečnosti*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5548-3.

zjištění z kontrol za poslední tři roky lze konstatovat postupné zlepšování jídeln v plnění výživových norem. Pitný režim byl zajištěn ve většině zařízení. Při kontrolách bylo zjištěno porušení v zajištění pitného režimu ve 4 z 203 navštívených zařízení školního stravování.

Jiné stravovací služby jsou dle šetření dostupné v 61,5 % škol, nejčastěji v podobě automatu s chlazenými nápoji a bufetu. Potravinový automat je k dispozici v necelé čtvrtině škol, které nabízejí jiné stravovací služby, a automat s teplými nápoji v 16,3 % škol. Další stravovací služby nabízí 36,7 % škol, jedná se např. o svačiny pro žáky nebo dotované mléko či ovoce.

Tabulka 6 Obsah nabídky jiných stravovacích služeb (v %)

Druh potravin/nápoje	malé ZŠ	velké ZŠ	ZŠ celkem
slazené nápoje	67,6	87,2	80,5
neslazené nápoje	58,5	87,9	77,8
mléčné výrobky	63,4	57,5	59,5
sladkosti (sušenky, čokoláda, croissanty apod.)	35,9	61,9	53,0
cereální potraviny	39,4	52,0	47,7
obložené bagety, toasty	7,0	52,4	36,9
ovoce/zelenina	39,4	33,7	35,7
slané pochoutky (tyčinky, arašidy, chipsy apod.)	14,1	35,5	28,2
pečivo	14,1	34,4	27,5
jiné	13,4	6,6	8,9

Nabídka jiných stravovacích služeb nejčastěji obsahuje slazené a neslazené nápoje (přibližně čtyři pětiny škol). Často jsou k dispozici také mléčné výrobky, sladkosti a cereální potraviny. Ovoce a zeleninu nabízí žákům více než třetina škol (tj. pětina všech dotázaných škol). Při kontrolách stravování bylo zjištěno, že ve 4 % škol navštívených ve školním roce 2012/2013 nabídka jiných stravovacích služeb obsahuje převážně slazené nápoje či nevhodné potraviny.

Nevhodná nabídka potravin může ohrožovat stravovací návyky žáků, a to zejména v případě, že je alternativou pro žáky, kteří pravidelně vracejí pokrmy připravené ve školní jídelně, jež splňují výživové parametry důležité pro zdravý vývoj zejména v období růstu a dospívání.

Ve třech čtvrtinách škol dotázaných v šetření jsou pro žáky zajištěny nápoje (např. v podobě nápojového automatu, zásobníku vody nebo prodeje balených nápojů), ve zbylé čtvrtině škol mají žáci k dispozici pouze nápoje donesené z domova.

Většina dotázaných základních škol je zapojena do nějakého projektu zaměřeného na zdravé stravování, pouze desetina škol se žádného neúčastní. Ze škol, které nějaký projekt uvedly, je to nejčastěji Ovoce do škol (93,8 %), dotované mléko v rámci projektu Školní mléko dostávají žáci v 63,6 % škol, jiné projekty realizuje přibližně jedna desetina škol.

3.2 Průběh vzdělávání

3.2.1 Výchova ke zdraví

Na 2. stupni je výchově ke zdraví nejčastěji věnován samostatný předmět (71 % škol), necelé dvě pětiny škol ji zařazují do jednoho či více jiných předmětů a projekty nebo projektové dny organizuje 18 % škol. Výuku výchovy ke zdraví lze podpořit přidáním hodin z disponibilní časové dotace. Této možnosti využívá 41,5 % škol.

Vzhledem ke sníženému množství pohybu u současné populace je důležité pravidelné zařazování spontánních i cíleně zaměřených pohybových aktivit do vzdělávání. Podpora zdravého životního stylu byla pozorována ve třetině všech hospitovaných hodin, méně často byly zaznamenány aktivity zaměřené na rozvoj pohybových dovedností nebo činnosti související s tematikou ochrany bezpečnosti a zdraví. V dlouhodobějším trendu dochází k mírnému poklesu výskytu uvedených aktivit, zčásti to však může být ovlivněno složením navštívených hodin v jednotlivých školních rocích. Všechny tyto aktivity byly stejně jako v loňském roce pozorovány ve větší míře na 1. stupni. Zde jsou častěji využívány různé formy střídání režimu v podobě pohybových činností a relaxace (procvičování prstů, různé protahovací cviky), které mají pozitivní vliv nejen na fyzické zdraví žáků, ale také na jejich psychickou pohodu a soustředěnost. Učebny pak bývají k tomuto účelu prostorově uzpůsobeny.

Tabulka 7 Podpora zdraví v navštívených hodinách – podíl hodin (v %)

Sledovaný jev	2010/2011	2011/2012	2012/2013
činnosti související s tematikou BOZ	31,4	23,9	19,5
rozvoj pohybových dovedností	25,8	21,9	19,7
podpora zdravého životního stylu	48,0	38,0	33,1

Tělesná výchova

Předpokladem rozvoje pohybových dovedností je kladení nároků podle schopností a možností žáka. V hodinách tělesné výchovy na 1. stupni byly uplatněny diferencované nároky a požadavky v 73,2 % hodin, na 2. stupni to bylo o trochu méně časté (69,8 % hodin). Zároveň byli žáci na obou stupních průběžně hodnoceni ve více než devíti desetinách hospitovaných hodin. Účast žáků v hodinách tělesné výchovy byla na 2. stupni mírně nižší (83,3 %) než na 1. stupni (86,5 %).

Zdravotní tělesnou výchovu nabízí podle odpovědí ředitelů 7,4 % škol, z toho 5,7 % běžných základních škol.

Motivace

Nedílnou součástí upevňování získaných vědomostí a dovedností je motivace – posílení zájmu žáků o problematiku zdraví. Většina základních škol organizuje motivační akce, které se vztahují k problematice zdraví, pouze necelá čtyři procenta škol žádné takové akce nepořádají.

Tabulka 8 Motivační aktivity vztahující se k problematice zdraví (v %)

Druh akce	malé ZŠ	velké ZŠ	ZŠ celkem
den/dny zdraví	35,2	32,1	33,7
soutěže	47,7	46,4	47,1
školní projekty	66,2	72,6	69,2
osvětové přednášky a programy	58,0	80,4	68,6
exkurze	28,1	36,1	31,9
jiné	18,2	10,0	14,3

Nejčastěji školy realizují školní projekty nebo pořádají osvětové přednášky a programy (okolo 70 % škol), přibližně polovina škol pak organizuje soutěže zaměřené na zdraví a třetina pořádá den či dny zdraví nebo exkurze se zdravotní tematikou. Největší rozdíly mezi malými a velkými školami byly shledány v oblasti osvětových přednášek, organizuje je přibližně

o 20 % více velkých škol. Školy nejčastěji organizovaly dvě až tři akce, pět a více akcí uvedlo pouze 7,7 % škol.

Spolupráce škol se sportovními organizacemi je pestrá a nabývá mnoha podob, uvedlo ji celkem 65,5 % škol zapojených do šetření. Školy nejčastěji spolupracují se sportovními kluby a tělovýchovnými jednotami, zejména Sokolem. Zde se žáci zapojují do tradičních sportů, např. fotbalu, volejbalu, basketbalu, hokeje, ale i do široké palety novějších sportů.

3.2.2 Dopravní výchova v základním vzdělávání

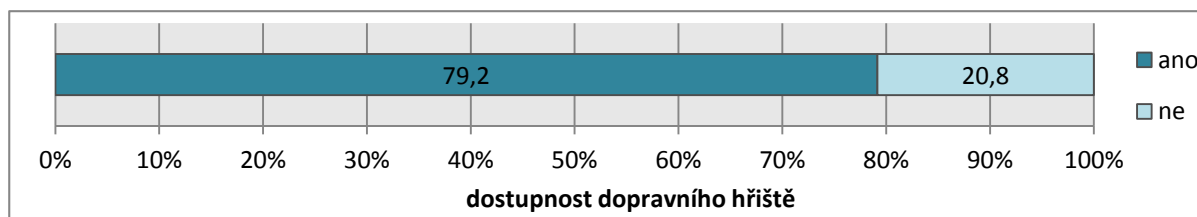
Dopravní výchova je na 1. stupni součástí tematického okruhu Místo, kde žijeme a Člověk a jeho zdraví vzdělávací oblasti *Člověk a jeho svět*. Na 2. stupni je obsažena ve vzdělávacím oboru výchova ke zdraví vzdělávací oblasti *Člověk a zdraví*. V upraveném RVP ZV s platností od 1. září 2013 byla posílena výuka dopravní výchovy na obou stupních a byla upravena či doplněna charakteristika, cílové zaměření, některé očekávané výstupy a učivo této oblasti. Je tedy třeba si uvědomit, že uvedená zjištění mapují situaci před úpravou RVP ZV.

Základní školy nejčastěji zařazují dopravní výchovu na 1. stupni do několika předmětů (více než polovina škol), v rámci jednoho předmětu ji vyučuje 16,7 % škol a necelá čtvrtina škol ji rozvíjí v rámci projektů nebo projektových dnů. Jiným způsobem vyučuje dopravní výchovu 6 % škol. Na 2. stupni je situace obdobná, přičemž necelá desetina škol dopravní výchovu na druhém stupni nevyučuje.

Nejčastěji využívanou formou výuky dopravní výchovy je běžná výuka ve třídě (69 %) a praktický nácvik na dopravním hřišti (68,2 %). Dopravní hřiště má v dostupné vzdálenosti 64,9 % škol, ve větší míře se jedná o velké školy (71,2 %) než o školy malé (59,5 %).

Z grafu 3 je patrné, že více než pětina škol, které zařazují praktický nácvik dovedností na dopravním hřišti do výuky, tak činí i přes velkou vzdálenost dopravního hřiště (dopravní hřiště pro ně není dostupné).

Graf 3 Praktický nácvik dovedností na dopravním hřišti a dostupnost dopravního hřiště (v %)

Více než polovina škol spolupracuje s odborníky (dopravní experti, Policie ČR, zdravotníci apod.). Přibližně jedna pětina škol zařazuje soutěže nebo projekty do výuky dopravní výchovy, námětové hry realizuje desetina škol. Nejčastěji školy využívají dvě různé formy výuky dopravní výchovy.

Z šetření vyplynulo, že školy používají širokou nabídku pomůcek pro dopravní výchovu. Přibližně dvě třetiny škol využívají učebnice a příručky pro dopravní výchovu či multimediální nosiče (CD, DVD). Více než polovina škol podporuje učení pracovními sešity a dalšími didaktickými pomůckami, případně rozdává motivační materiály (samolepky, odrazky). Interaktivní testy má k dispozici více než třetina škol.

3.2.3 Prevence rizikového chování

Primární prevenci lze dělit na specifickou, která je cílena na konkrétní skupiny za účelem předcházení vzniku a rozvoji rizikových projevů chování, a nespecifickou, jež zejména ve formě zájmových, sportovních a volnočasových aktivit vede k podpoře zdravého životního stylu, smysluplnému využívání volného času a rozvoji jedince a není explicitně zaměřena na určitý rizikový jev nebo cílovou skupinu. Mezi rizikové projevy chování nejčastěji řadíme šikanu, násilí či ublížení na zdraví, agresivní chování vůči učiteli, užívání návykových látek, záškoláctví, vandalismus, poruchy příjmu potravy a různé formy extremismu a závislosti. ČŠI pravidelně zjišťuje výskyt případů rizikového chování a výsledky těchto zjištění uvádí ve své výroční zprávě.

Účinné preventivní programy fungují v těch školách, kde jsou nastolena jasná pravidla daná školním řádem, kde je demokratické prostředí, příznivé školní klima, žáci mají pocit důvěry a ví, na koho se mohou v případě jakéhokoliv podezření obrátit.

Předpokladem úspěšné prevence je proškolený a kvalifikovaný pedagogický pracovník. V základních školách tuto funkci plní nejčastěji školní metodik prevence, který také vypracovává minimální preventivní program na období jednoho roku. Z dotázaných škol nemá tuto funkci ustavenou 5,7 % základních škol (v malých školách je to pětina).

Ve čtyřech pětínách škol je vedle školního metodika prevence zavedena také funkce výchovného poradce, přičemž ve dvou třetinách škol vykonávají tyto funkce dvě různé osoby. Ke kumulaci těchto funkcí v jedné osobě dochází v 15 % základních škol, častěji ve školách malých z důvodu omezených personálních kapacit.

Ve školách, kde je funkce školního metodika prevence ustavena, ji ve více než polovině případů plní pedagogický pracovník, který neabsolvoval specializační studium určené pro školní metodiky prevence. Zatímco v základních školách mají tuto specializaci pouze přibližně dvě pětiny školních metodiků prevence, ve středních školách je to o 17 % více. V desetině škol tuto funkci zastává ředitel školy.

Prevence rizikového chování je v největší míře realizována v podobě běžné výuky vedené učitelem (72,6 % škol) nebo v rámci osvětových přednášek či besed (68,6 %). Polovina škol organizuje třídní nebo školní projekty s preventivní tematikou. Dramatizaci využívá 27 % škol, častěji se jedná o malé školy.

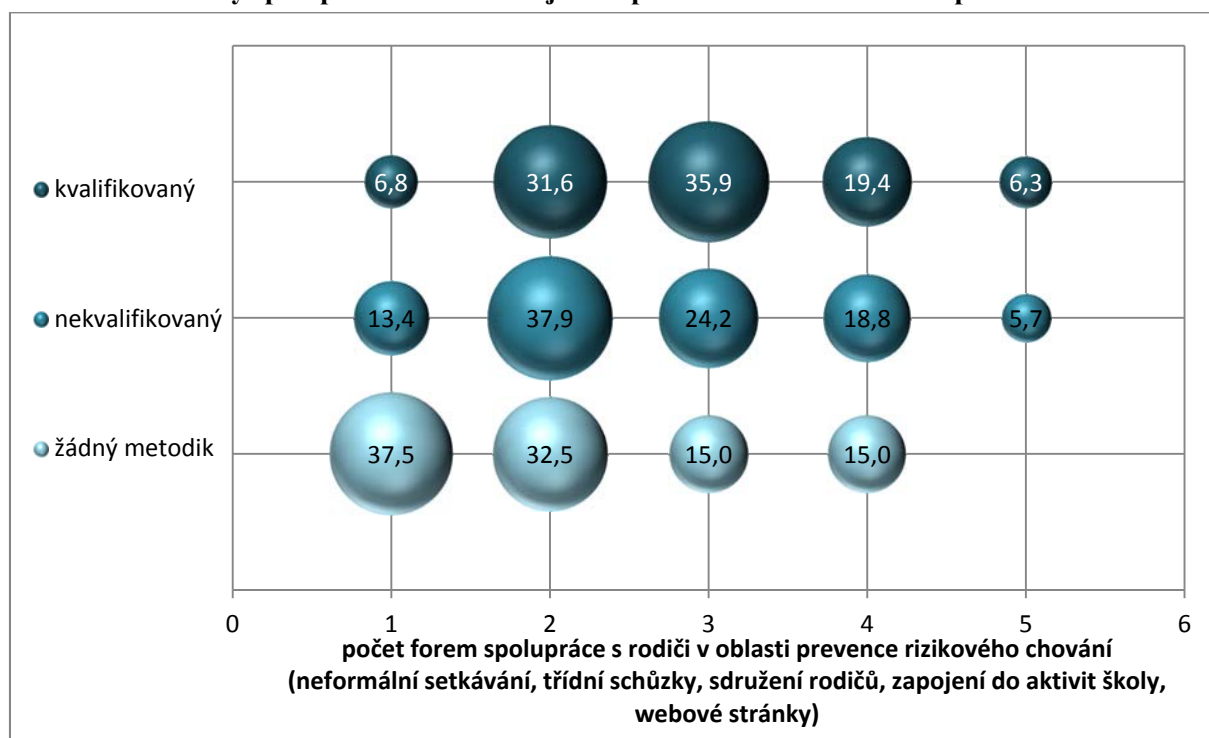
Za zásadní považuje většina škol jednotný postup pedagogů při řešení kázeňských problémů a důrazné a důsledné řešení jakéhokoliv porušení pravidel školního řádu. Ve spolupráci s pedagogicko-psychologickými poradnami a městskou policií jsou v případech potřeby ve třídách se zhoršeným klimatem zavedeny intervenční programy. V oblasti specifické prevence a při přípravě minimálního preventivního programu školy nejčastěji spolupracují právě s Policií ČR a pedagogicko-psychologickými poradnami (více než čtyři pětiny škol). Přibližně polovina škol zapojuje do prevence také příslušné orgány místní správy a samosprávy, orgány sociální péče a neziskové organizace. Nezanedbatelný podíl škol rozvíjí spolupráci také se zdravotnickými zařízeními a krajskými hygienickými stanicemi nebo středisky výchovné péče.

Téměř všechny školy spolupracují v oblasti prevence se zákonnými zástupci žáků. Nejčastěji je informují v rámci třídních schůzek, ale také při neformálním setkávání. Polovina škol využívá ke komunikaci s rodiči o problematice rizikového chování webové stránky školy a nemalý podíl škol rodiče pravidelně zapojuje do aktivit školy. Zatímco malé školy využívají

mírně častěji neformální setkávání, velké školy ve srovnání s malými školami častěji informují rodiče prostřednictvím internetu.

Z porovnání počtu výše uvedených forem spolupráce s rodiči a způsobu, jakým je zajištěna pozice školního metodika prevence, vyplývá, že školní metodik prevence, který absolvoval specializační studium, využívá více forem komunikace s rodiči než metodik, který toto studium neabsolvoval (viz graf 4). Školy, které nemají ustavenou funkci školního metodika prevence, spolupracují s rodiči v oblasti prevence nejčastěji jedním nebo dvěma způsoby. Počet způsobů, jakými se školy snaží rodiče kontaktovat a informovat o této oblasti, není závislý na velikosti školy ani na její úplnosti.

Graf 4 Formy spolupráce s rodiči a zajištění pozice školního metodika prevence

V rámci nespecifické prevence se ČŠI zaměřovala na volnočasové aktivity. Školy nabízejí průměrně 9 zájmových útvarů, velké školy častěji než malé (14, resp. 6 kroužků). Žádný zájmový útvar žákům nenabízí 5,2 % škol.

Příznivé školní klima je podmínkou úspěšnosti jak preventivních aktivit, tak celého výchovně-vzdělávacího procesu. Sledováním školního klimatu se dle šetření zabývá 92 % základních škol, nejčastěji v podobě každoročního vlastního hodnocení. Přibližně jedna třetina škol vykonává hodnocení klimatu několikrát do roka, externí instituci k tomuto účelu využívá okolo 15 % škol (převážně jednou do roka). K podpoře dobrého klimatu ve škole slouží také zvyšování pocitu sounáležitosti se třídou – téměř ve všech školách se žáci podílejí na zlepšování třídního prostředí, ve více než čtyřech pětínách škol také společně vytvářejí pravidla třídy nebo prezentují svou třídu na akcích pořádaných pro celou školu.

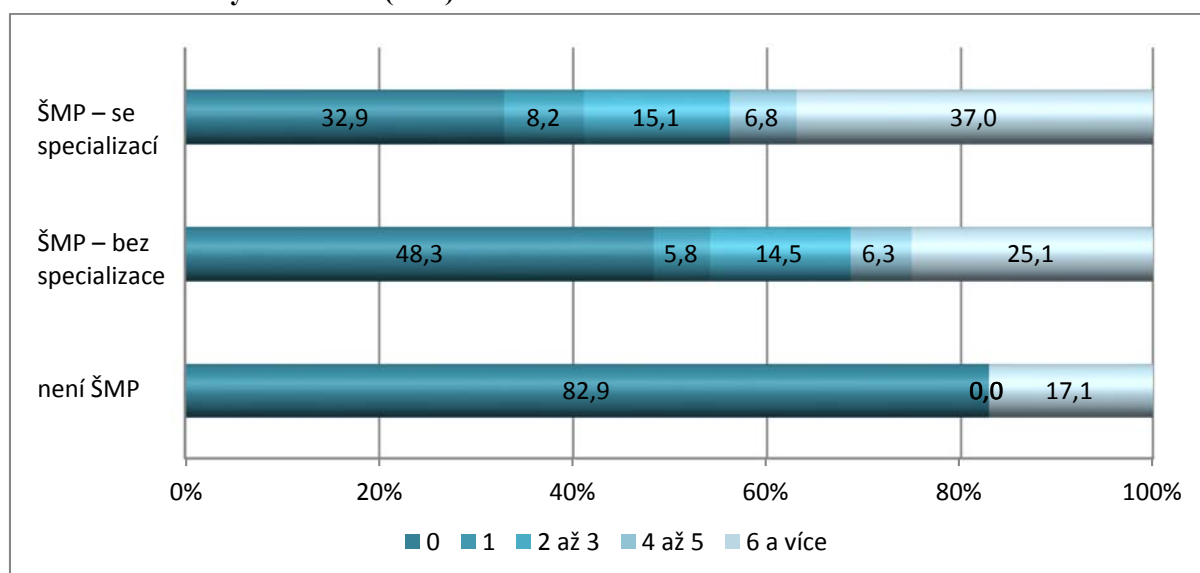
Inspekční elektronické zjišťování se zaměřovalo pouze na některé vybrané projevy rizikového chování, jejichž průměrný počet a podíl škol, ve kterých se vyskytly, ukazuje následující tabulka.

Tabulka 9 Rizikové projevy chování za uzavřený školní rok 2011/2012

Druh rizikového chování	Průměr	Podíl škol
agrese vůči učiteli (slovní/fyzická)	0,45	16,7
násilí vůči spolužákům	1,79	49,4
šikana	0,96	43,3
kyberšikana	0,28	20,2
záškoláctví	2,23	51,7

S rozvojem komunikace prostřednictvím mobilních telefonů a internetu se postupně šikana přesouvá na sociální síť. Podle ředitelů dotázaných v šetření se ve své škole se šikanou setkali v 43,3 % případů, kyberšikana se vyskytla na pětině škol. Žáci jsou o projevech kyberšikany informováni a vedeni k tomu, aby ji nepodceňovali. Záškoláctví bylo řešeno přibližně v polovině škol, v průměru se jednalo o dva případy na školu. V malých školách byl ve srovnání s velkými školami zjištěn mírně nižší výskyt rizikového chování na 100 žáků. Dále byla zkoumána vazba mezi četností zaznamenaných projevů rizikového chování a pedagogickým pracovníkem, který zajišťuje pozici školního metodika prevence. Z výsledků vyplývá, že to, zda je ve škole proškolený metodik prevence, hraje významnou roli. Po přidání proměnné „velikost školy“ však tento vztah zůstává významný pouze u malých škol. Z grafu 5 je patrné, že tam, kde je k dispozici specializovaný školní metodik prevence, bylo řešeno větší množství rizikových projevů chování. Toto zjištění potvrzuje předpoklad, že správně nastavený preventivní program a odborně proškolený pracovník zachytí větší množství těchto projevů. Na druhou stranu by měly být brány v potaz také velikostní kategorie malých škol, kdy v opravdu malém kolektivu je pravděpodobnost výskytu rizikových projevů chování nižší.

Graf 5 Počet řešených případů rizikového chování a pozice školního metodika prevence v malých školách (v %)

3.3 Hlavní zjištění

- Polovina základních škol zahrnuje výchovu ke zdraví do své profilace, přesto tato profilace není tak patrná v nabídce rozšířené výuky nebo dalších aktivitách školy, jako tomu bylo u mateřských škol. Tato profilace se však projevuje četnějším zapojením do projektů a DVPP.

- Více než polovina základních škol se zapojila v posledních třech letech do projektů zaměřených na prevenci rizikového chování žáků.
- Materiální podmínky základních škol se postupně zlepšují, většina škol má k dispozici vlastní tělocvičnu i venkovní hřiště.
- Postupně se zlepšuje také naplňování výživových norem ve školním stravování.
- Stravovací služby mimo zařízení školního stravování nabízí 61,5 % škol, nicméně převažuje jiná nabídka (např. svačiny nebo dotované ovoce či mléčné výrobky) nad potravinovými automaty. V automatech se často objevují nezdravé potraviny (např. sladkosti) a slazené nápoje, ale současně jsou zde nabízeny také zdravé potraviny (např. mléčné výrobky) a neslazené nápoje.
- Prevence rizikového chování se uskutečňuje převážně ve formě běžné výuky a přednášek nebo besed, zatímco atraktivnější formy jako dramatizace či exkurze jsou využívány v malé míře.
- Funkce školního metodika prevence je ustavena ve většině základních škol, na desetině škol ji plní ředitel školy (v malých školách je to téměř v pětině případů). V 15 % škol dochází také ke kumulaci této funkce s funkcí výchovného poradce.
- Ve školách, kde je k dispozici specializovaný školní metodik prevence, se rozvíjí větší počet forem komunikace s rodiči a je zachyceno větší množství rizikových projevů chování, což naznačuje efektivně nastavený preventivní systém.
- Školy využívají k výuce dopravní výchovy nejrůznější pomůcky, četné je využití moderních technologií. Dopravní hřiště navštěvuje o desetinu více velkých škol (73,5 %) než malých (63,7 %).

4 Výchova ke zdraví ve středním vzdělávání

Cílem výchovy ke zdraví ve středním vzdělávání je rozvíjet znalosti, dovednosti a postoje potřebné k ochraně zdraví a ke zdravému způsobu života. Ve středním odborném vzdělávání je zároveň kladen velký důraz na bezpečnost a ochranu zdraví při práci. Problematika zdraví a zdravého životního stylu je v rámcových vzdělávacích programech středního vzdělávání součástí vzdělávacích oblastí *Člověk a zdraví* (v gymnáziích, dále se člení na dva vzdělávací obory – výchova ke zdraví a tělesná výchova) a *Vzdělávání pro zdraví* (ve středních odborných školách). Vzdělávací obsah těchto oblastí se zaměřuje především na zdravý způsob života a péči o zdraví, mezilidské vztahy a formy soužití, změny související s různými fázemi vývoje člověka, rizikové jevy a jejich prevenci a ochranu člověka za mimořádných událostí.

Stejně jako ostatní kapitoly vychází i tato z inspekční činnosti na místě a inspekčního elektronického zjišťování zaměřeného na výchovu ke zdraví, kterého se zúčastnilo 213 středních škol, z toho 58 gymnázií, 144 středních odborných škol a 11 sloučených subjektů gymnázií a středních škol. Návratnost šetření činila 62,3 %. Vzhledem k nízkému výskytu poslední skupiny jsou často porovnávána pouze samostatná gymnázia a střední odborné školy.

4.1 Podmínky, předpoklady

Vzdělávací nabídka

Podle inspekčního elektronického zjišťování provedeného ČŠI si výchovu ke zdraví zvolila jako profilaci přibližně polovina dotázaných škol, z toho častěji střední odborné školy oproti gymnáziím. Ve srovnání se školním rokem 2008/2009 se jedná o nárůst tohoto podílu, stejně jako v mateřských a základních školách. Přibližně čtvrtina škol má také rozšířenou výuku této oblasti (gymnázia výrazně méně) a 12,4 % škol nabízí volitelné předměty, které se zaměřují na podporu zdraví. Nabídka desetiny škol obsahuje nepovinné předměty s touto tematikou. Uvedené nepovinné předměty a zájmové aktivity jsou častější na gymnáziích.

Tabulka 10 Vzdělávací nabídka (podíl škol v %)

Sledovaný jev	GYM	SOV	G+SOV*	SŠ celkem
zaměření školy na podporu výchovy ke zdraví (profilace)	46,6	55,6	45,5	52,6
rozšířená výuka vzdělávací oblasti Člověk a zdraví	6,9	33,3	27,3	25,7
volitelné předměty související se vzděl. oblastí	15,5	10,6	18,2	12,4
nepovinné předměty související se vzděl. oblastí	19,0	6,4	9,1	10,0
zájmové útvary se sportovním či pohybovým zaměřením	19,0	2,1	9,1	7,1

* výsledky pouze za 11 škol

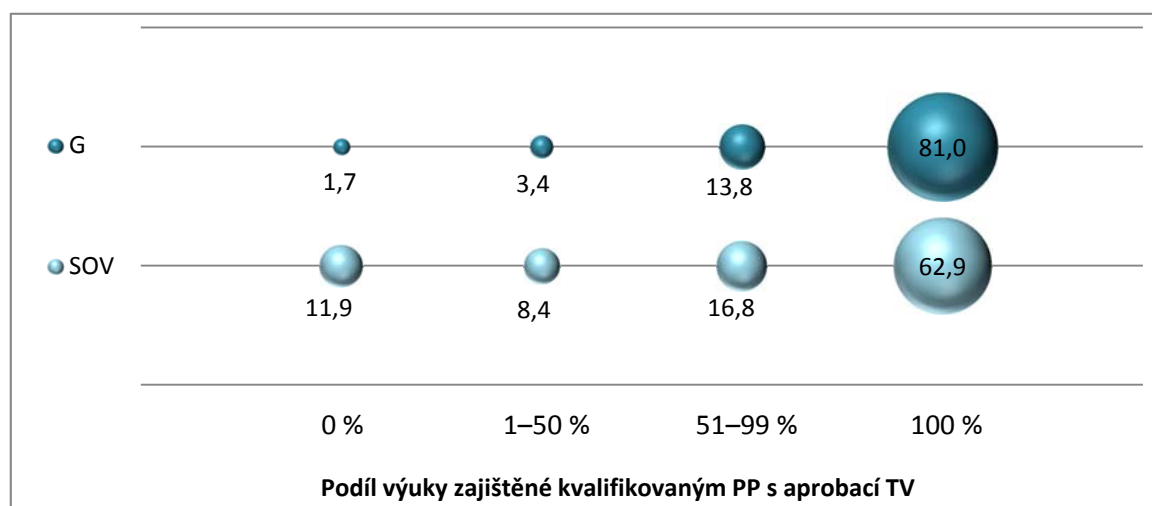
Další aktivity školy mohou nejen rozvíjet tělesnou zdatnost žáků, ale zároveň posilovat sociální soudržnost a působit tak pozitivně na klima školy. Jsou jimi různé kurzy se sportovním zaměřením, např. lyžařský, sportovní či turistický kurz. Z odpovědí ředitelů vyplývá, že lyžařský nebo sportovní kurz organizují tři čtvrtiny škol. V rámci sportovních kurzů se žáci mohou zapojit do nejrůznějších aktivit (všeobecně zaměřené kurzy se pořádají na třech čtvrtinách škol), často je kurz také konkrétně zaměřen, např. na cyklistiku (56,3 % škol) nebo vodní turistiku (49,4 % škol). Sportovní a lyžařské kurzy organizují ve větší míře

gymnázia (téměř všechna), zatímco střední odborné školy uvedené kurzy pořádají pouze ve dvou třetinách případů.

Personální podmínky

V rámci šetření bylo zjišťováno, jaký podíl výuky tělesné výchovy je zajišťován pedagogy, jejichž aprobace odpovídá předmětu. Učitelé s touto aprobací zajišťovali výuku všech hodin tělesné výchovy v 68,4 % škol. Zatímco ve více než čtyřech pětinach gymnázií vyučoval ve všech hodinách tělesné výchovy kvalifikovaný pedagog, v odborných školách to bylo pouze v 62,9 % případů. Ve více než desetina středních odborných škol vedli výuku všech hodin tělesné výchovy vyučující s jinou aprobací. Průměrný podíl hodin zajištěných kvalifikovaným pedagogem tak byl v gymnáziích 92 % a ve středních odborných školách 80 %. DVPP zaměřeného na podporu zdraví se v období posledních tří školních roků zúčastnili učitelé z více než 60 % škol, v průměru se jednalo o čtyři osoby na školu.

Graf 6 Podíl hodin TV zajištěný aprobovaným PP (v %)

Projekty

Projekt zaměřený na podporu aktivit v oblasti podpory výchovy ke zdraví (např. krajský, MŠMT, ESF) realizovala v období posledních tří školních roků necelá třetina škol. Do projektu Škola podporující zdraví je v současnosti zapojeno 18 středních škol v ČR. Z dat dále vyplývá, že školy, které se účastní projektů zaměřených na výchovu ke zdraví, se také častěji účastní projektů orientovaných na prevenci rizikového chování.

Materiální podmínky a kontrola BOZ

Stejně jako v mateřských a základních školách i ve středních školách se materiální podmínky za poslední roky zlepšují. Ve srovnání se školním rokem 2010/2011 se podíl škol, které splňují požadovaný stav, zvýšil o téměř 5 %. Materiální rozvoj se ve středních školách v období posledních tří školních roků zaměřuje v největší míře na odborné učebny a budovy. Naopak tělocvičnám a školním hřištím je věnována menší pozornost (okolo pětiny, resp. desetiny škol).

Většina škol vytváří bezpečné prostředí pro vzdělávání, podmínky zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví žáků obsahují školní řády. Žáci jsou prokazatelně poučováni o ochraně zdraví při vzdělávacích činnostech a při mimoškolních akcích, o přestávkách je zajištěn pedagogický dohled. Zjištění z kontroly BOZ naznačují, že nedostatky v bezpečnosti prostor

byly nalezeny přibližně v desetině škol. V roce 2010/2011 to byly nejčastěji tělocvičny a hřiště, naopak v roce 2012/2013 učebny a šatny.

Co se týká podmínek pro výuku tělesné výchovy, byly školy dotázány, jaké vnitřní a venkovní prostory využívají. Vlastní tělocvičnu nebo sportovní halu mají k dispozici tři čtvrtiny škol, 40 % škol využívá tělocvičny jiných škol. Zároveň další prostory využívá čtvrtina škol, nejčastěji se jedná o posilovny či fitness nebo upravené místnosti a cvičebny.

Vlastní venkovní hřiště má k dispozici 57,5 % škol (včetně kombinace s hřištěm jiného subjektu). Necelá čtyři procenta škol nevyužívají žádné venkovní hřiště. Lehkoatletickou dráhu má k dispozici 36,6 % škol.

Pouze vlastní tělocvičnu i vlastní venkovní hřiště využívá přibližně třetina středních škol, naopak prostory pouze jiných subjektů využívá 15,6 % škol. Rozdíly v prostorovém vybavení pro tělesnou výchovu mezi jednotlivými typy škol nejsou výrazné.

Ve středním vzdělávání školy vykázaly celkem 8 047 školních úrazů a index školní úrazovosti (počet úrazů na 100 žáků) byl 1,7. Pokračuje pozitivní trend snižování vykazovaného počtu úrazů, což svědčí o účinnosti přijímaných preventivních opatření. Stejně jako v předchozích letech docházelo ve středním vzdělávání nejčastěji k úrazům v souvislosti s výukou tělesné výchovy (polovina úrazů) a při praktickém vyučování (15,5 %).

Zdravé školní stravování

Zařízení stravovacích služeb jako součást právnické osoby uvedlo 56,8 % středních škol, které se zúčastnily inspekčního elektronického zjišťování. Více druhů jídel nabízí svým strávnickům 71,7 % těchto zařízení a individuální stravování (speciální diety) je možné zajistit v 28,1 % školních jídelnách.

Jiné stravovací služby jsou k dispozici ve většině středních škol (přibližně devět desetin), a to nejčastěji v podobě automatu s teplými nápoji a bufetu. Četné je využití také automatu s chlazenými nápoji (58,6 %) nebo potravinového automatu (44,6 %).

Tabulka 11 Obsah nabídky jiných stravovacích služeb (v %)

Druh potravin/nápoje	Podíl škol
slazené nápoje	86,5
neslazené nápoje	84,1
sladkosti (sušenky, čokoláda, croissanty apod.)	73,9
obložené bagety, toasty	64,7
slané pochoutky (tyčinky, arašidy, chipsy apod.)	56,0
cereální potraviny	47,3
pečivo	43,0
mléčné výrobky	34,8
ovoce/zelenina	24,2
jiné	13,0

Nabídka těchto služeb obsahuje nejčastěji slazené i neslazené nápoje, sladkosti, obložené bagety či toasty. Ve srovnání se základními školami jsou sladkosti, slané pochoutky (např. tyčinky, arašidy) a obložené bagety ve středních školách zastoupeny ve výrazně větší míře (slané pochoutky a bagety o více než čtvrtinu a sladkosti přibližně o pětinu častěji). Mléčné výrobky je možné zakoupit ve více než třetině škol (v základních školách je to o čtvrtinu

více), ovoce a zeleninu pouze v necelé čtvrtině škol. Výsledky naznačují, že v nabídce automatů a bufetů dotázaných středních škol převažují spíše nepříliš zdravé potraviny nad zdravými.

Při srovnání nabídky ve středních odborných školách a gymnáziích nebyly zjištěny žádné statisticky významné rozdíly. Nabídku automatu či bufetu příliš neovlivňuje ani profilace školy na podporu zdraví, pouze školy, které se cíleně zaměřují na podporu zdraví, nabízejí ve větší míře neslazené nápoje a cereální potraviny.

Pitný režim je zajištěn v 94,3 % dotázaných škol, nejčastěji formou výše zmíněných nápojových automatů (necelé čtyři pětiny škol) nebo balených nápojů, které je možné zakoupit v bufetu (62,6 %). Zásobník vody nebo jiného nápoje je možno využít ve více než čtvrtině středních škol. Častěji je pitný režim zajištěn v gymnáziích než ve středních odborných školách. Žáci středních škol si ve srovnání se žáky základních škol mohou častěji zakoupit nápoje v bufetu či automatu, žáci základních škol mají naopak častěji k dispozici zásobníky na vodu nebo čaj.

4.2 Průběh vzdělávání

4.2.1 Výchova ke zdraví

Vzdělávací a výchovné cíle stanovené ve vzdělávacím oboru výchova ke zdraví prostupují ve středním vzdělávání celým školním vzdělávacím programem, nejčastěji bývají začleněny zejména do společenskovední a přírodovědné oblasti, případně do odborných předmětů. Školy vytvářejí pro výchovu ke zdraví samostatný předmět či vzdělávací modul pouze v pětině případů. Kurzy, projekty nebo projektové dny k realizaci vzdělávacího obsahu využívá necelá třetina středních škol, přičemž častěji se jedná o gymnázia. Školy, které se profilují podporou výchovy ke zdraví, ve větší míře vyučují samostatný předmět nebo zařazují projektovou výuku. Vzdělávací nabídka je doplněna výukovými programy odborně specializovaných pracovišť a besedami s odborníky z praxe. Vzhledem k individuálnímu a sociálnímu rozměru zdraví je výchova ke zdraví velmi úzce provázána s průřezovými tématy Osobnostní a sociální výchova v gymnaziálním vzdělávání a Občan v demokratické společnosti ve středním odborném vzdělávání.

V rámci hospitační činnosti bylo v roce 2012/2013 navštíveno celkem 3 826 hodin. Při hospitační činnosti se tematikou ochrany bezpečnosti a zdraví vyučující zabývali v 18,9 % navštívených hodin. ČŠI zjistila podporu zdravého životního stylu v 23,3 % vyučovacích hodin, pohybové dovednosti pak byly rozvíjeny v necelé desetině navštívených hodin. Výskyt všech sledovaných jevů v posledních třech letech mírně klesá s výjimkou rozvoje pohybových dovedností – ten se mírně zvýšil vlivem nárůstu těchto aktivit v hodinách gymnázií.

Tabulka 12 Podpora zdraví v navštívených hodinách – podíl hodin (v %)

Sledovaný jev	2010/2011	2011/2012	2012/2013
činnosti související s tematikou BOZ	23,7	23,4	18,9
rozvoj pohybových dovedností	7,9	7,1	9,6
podpora zdravého životního stylu	24,9	24,6	23,3

Tělesná výchova

V rámci institucionálního hodnocení bylo hospitováno 50 hodin tělesné výchovy. Diferencovaný přístup k žákům podle jejich schopností byl pozorován ve více než devíti

desetinách navštívených hodin, zpětnou vazbu od vyučujícího obdrželi žáci v 85,7 % hodin. Účast žáků v hodinách tělesné výchovy byla 74,7 %.

Zdravotní tělesnou výchovu vyučovalo 28 dotázaných škol (13,1 %), z toho se ve dvou třetinách případů jednalo o běžné střední školy. Ve školách, které zdravotní tělesnou výchovu realizují, se jí účastnilo v průměru 15 žáků.

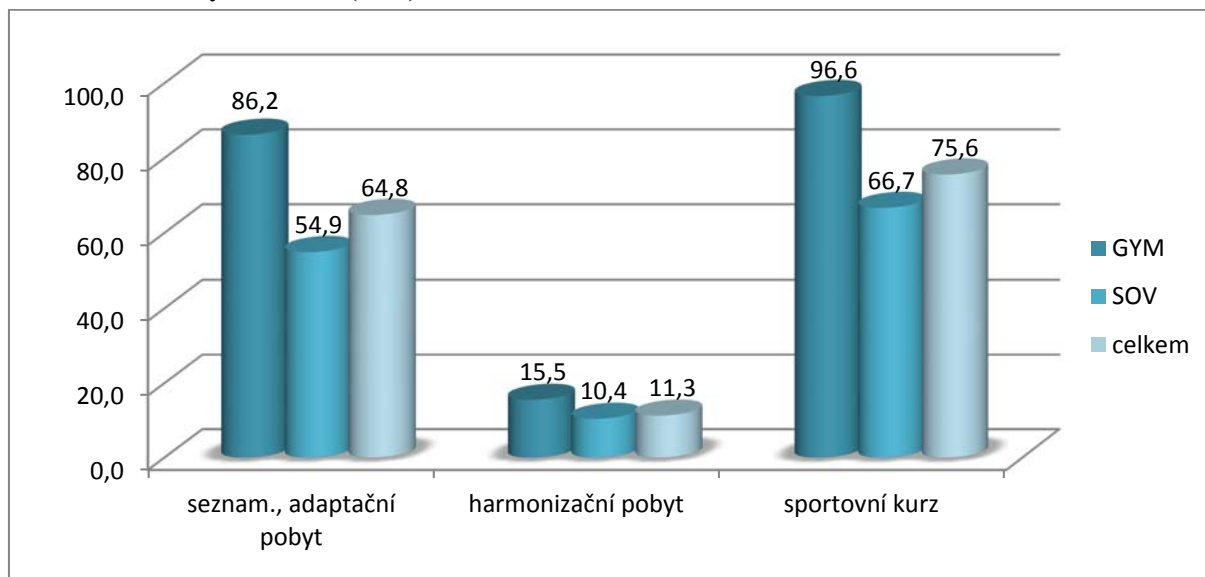
4.2.2 Prevence rizikového chování

Mladí lidé ve věku od 15 do 19 let často procházejí obdobím různých experimentů a hledání sebe sama, místo rodiny pro ně mají větší význam vrstevnické skupiny, a proto je důležité věnovat v tomto období zvýšenou pozornost prevenci rizikových jevů, jejíž základy byly vytvořeny v základním vzdělávání. Ve středním vzdělávání je vyšší důraz kladen zejména na protidrogovou prevenci.

Školy realizují primární prevenci rizikových jevů nejrozličnějšími způsoby. Dle odpovědí ředitelů v inspekčním elektronickém zjišťování nabývá specifická prevence nejčastěji podoby přednášek, programů či besed (čtyři pětiny škol), případně je problematika prevence zahrnuta do běžné výuky (dvě třetiny škol). Ve formě školních nebo třídních projektů ji realizuje více než třetina středních škol. Nezanedbatelný je také podíl škol, které v rámci preventivních aktivit využívají exkurze, praktický nácvik a dramatizaci nebo pořádají dny zdraví.

Podporu zdravého způsobu života a výchovu k odpovědnosti za své zdraví a k pravidelnému provádění pohybových aktivit uskutečňují školy také v rámci nabízených volnočasových aktivit, které jsou součástí školních preventivních programů rizikového chování žáků a tvoří tzv. nespecifickou prevenci. Kroužky mohou žáci využít ve čtyřech pětinach škol, v průměru se jedná o čtyři zájmové útvary na školu, přičemž gymnázia nabízejí v průměru větší množství aktivit (6,4) než střední odborné školy (3,3).

Graf 7 Pobytové akce (v %)

V rámci nespecifické prevence hrají významnou roli také pobytové akce, které školy pravidelně pořádají. Seznamovací či adaptační pobyt pro nové žáky organizuje poměrně velký podíl středních škol (64,8 %). Tzv. harmonizační pobyt, který je určen širší skupině žáků, nejen novým, realizuje již výrazně méně škol (11,3 %). Mezi nespecifické preventivní aktivity se řadí také zimní sportovní kurzy (zejména lyžařské) a letní sportovní kurzy (např. turistické,

cykloturistické), jak již bylo uvedeno výše. Ze šetření vyplývá, že tyto aktivity organizují ve větší míře gymnázia než střední odborné školy.

Nedílnou součástí prevence rizikových projevů chování je klima, které škola vytváří. Školním klimatem se cíleně zabývá přibližně devět desetin dotázaných středních škol, a to nejčastěji jednou ročně ve formě vlastního hodnocení. Necelá čtvrtina škol vyhodnocuje školní klima několikrát do roka a přibližně 14 % škol si za tímto účelem najímá externí instituce. Školy, které vyhodnocují své klima častěji, také ve větší míře pořádají adaptační pobyty, což svědčí o jejich zvýšené péči o atmosféru, která ve škole panuje.

Téměř všechny dotázané střední školy mají k dispozici školního metodika prevence, který je pověřen tvorbou a realizací minimálního preventivního programu ve škole. V rámci inspekčního elektronického šetření bylo dále zjišťováno personální obsazení této pozice a také kumulace funkcí, kdy jedna osoba vykonává více specializovaných pozic zároveň. Funkci školního metodika prevence a výchovného poradce nejčastěji plní dvě různé osoby (76,5 % škol), ke kumulaci dochází v 15,5 % škol. Zbýlé procento tvoří školy, kde je k dispozici pouze jedna s těchto specializovaných pozic (7 % škol), případně žádná (0,9 % škol). Na rozdíl od základních škol se stává pouze výjimečně, že by ředitel školy působil také v pozici školního metodika prevence. Ve středních školách se nejčastěji jedná o pedagogického pracovníka, který absolvoval specializační studium zaměřené na prevenci rizikových jevů (57,8 %).

Následující tabulka uvádí výskyt rizikového chování za uzavřený školní rok (tj. 2011/2012). Největší podíl středních škol řešil problém se záškoláctvím, v průměru se jednalo o 9 případů. Šikana se vyskytla na dvou pětínách škol, z toho téměř 28 % tvořila kyberšikana (celkově byla kyberšikana řešena na 17,8 % škol).

Tabulka 13 Rizikové projevy chování za uzavřený školní rok 2011/2012

Druh rizikového chování	Průměr	Podíl škol
agrese vůči učiteli (slovní /fyzická)	0,7	17,8
násilí vůči spolužákům	1,5	33,3
šikana	0,9	40,8
kyberšikana	0,3	17,8
užívání návykových látek	2,9	27,2
záškoláctví	8,8	70,0

S různými organizacemi nebo institucemi spolupracují na realizaci preventivních programů a tvorbě minimálního preventivního programu až na výjimky všechny školy. Nejvíce škol spolupracuje s pedagogicko-psychologickými poradnami (85,4 %) a Policií ČR (69,8 % škol), polovina škol spolupracuje s příslušnými orgány státní správy a samosprávy nebo neziskovými organizacemi. Nemalý podíl škol zapojuje do prevence také krajské hygienické stanice, centra krizové intervence, střediska výchovné péče a další organizace či instituce působící v této oblasti.

Projekt nebo program zaměřený na podporu aktivit v oblasti prevence rizikového chování realizovalo v posledních třech letech 59,2 % škol, výrazně vyšší je podíl škol, kde se učitelé v posledních třech letech účastnili DVPP zaměřeného na tuto oblast (92,3 %). Do DVPP se zapojili v průměru čtyři pedagogičtí pracovníci na školu. Z analýz dále vyplývá souvislost mezi jednotlivými zaměřeními DVPP, neboť ve školách, kde se učitelé zúčastnili DVPP zaměřeného na prevenci rizikového chování, se také často zúčastnili DVPP zaměřeného na

výchovu ke zdraví (v 63,7 % škol). V účasti gymnázií a středních odborných škol v obou sledovaných jevech nebyly zjištěny výraznější rozdíly.

4.3 Hlavní zjištění

- Přibližně polovina dotázaných středních škol uvedla profilaci na výchovu ke zdraví.
- Téměř ve všech středních školách je ustavena funkce školního metodika prevence, přibližně v 58 % případů se jedná o kvalifikovaného specialistu.
- Pedagogové středních škol se ve velké míře zúčastnili v období posledních tří školních roků DVPP zaměřeného na prevenci rizikového chování (92,3 % škol).
- Vysoký podíl škol (čtyři pětiny) nabízí svým žákům zájmové útvary v rámci volnočasových aktivit.
- Ve středních odborných školách není v desetině škol ani jedna hodina tělesné výchovy zajištěna pedagogem se specializací na tělesnou výchovu (aprobace).
- Rozvoj pohybových dovedností v navštívených hodinách je nejnižší ve srovnání s mateřskými a základními školami (pouze 9,6 % hodin).
- Gymnázia oproti středním odborným školám častěji pořádají adaptační a harmonizační pobyty, ve větší míře také organizují sportovní kurzy a lyžařské výcviky.
- Celkově mají střední školy správně nastavený přístup k prevenci rizikového chování, určitý prostor pro zlepšení je ve středních odborných školách, co se týká nabídky aktivit v rámci nespecifické prevence (zájmové útvary, pobytové akce).
- Nabídka stravování mimo režim školních jídelen obsahuje ve větší míře nezdravé potraviny.

5 Závěr

Tematická zpráva se zaměřila na podporu zdraví v mateřských, základních a středních školách. Pozornost byla věnována především organizačním, materiálním a personálním podmínkám pro realizaci výchovy ke zdraví a tělesné výchovy a průběhu jejich výuky. Dále bylo zjišťováno, jakým způsobem školy děti a žáky motivují, nakolik se zapojují do různých projektů a rozvíjejí vztahy s rodiči a partnerskými organizacemi. V mateřských a základních školách bylo navíc sledováno, jakým způsobem je zajišťována dopravní výchova. Nedílnou součástí ochrany zdraví a podpory zdravého životního stylu je prevence rizikového chování. Pozornost byla v této oblasti zaměřena zejména na personální zajištění pozice školního metodika prevence a na formy realizace preventivních aktivit.

Z výsledků tematického šetření vyplývá, že se na výchovu ke zdraví zaměřuje poměrně velký podíl mateřských, základních i středních škol, což se často projevuje rozšířenou nabídkou vzdělávání v oblasti podpory zdraví, vyšší účastí škol v projektech a v dalším vzdělávání pedagogických pracovníků zaměřeném na výchovu ke zdraví či pořádáním motivačních akcí s touto tematikou. Základní školy vyučují výchovu ke zdraví nejčastěji jako samostatný předmět, ve středních školách je v největší míře začleněna do jiných předmětů, což vychází již z jejich ukotvení v rámcových vzdělávacích programech. Projekty a projektové dny využívá necelá pětina základních a necelá třetina středních škol.

Materiální podmínky mateřských, základních a středních škol se postupně zlepšují, stejně jako plnění výživových norem ve školních jídelnách. Přesto je zde spatřováno určité riziko v nabídce potravinových automatů a bufetů, které často obsahují nezdravé potraviny. Co se týká personálních podmínek, byl zjištěn nezanedbatelný podíl hodin tělesné výchovy, které jsou vyučovány pedagogy bez aproby na tělesnou výchovu, a to zejména v základních školách. Z dat dále vyplývá, že účast škol v DVPP zaměřeném na výchovu ke zdraví stoupá s vyšším stupněm vzdělání (53,9 % v MŠ, 57 % v ZŠ a 63,7 % v SŠ). Zapojení škol do projektů v této oblasti dosahuje již nižších hodnot. Naopak projektů týkajících se zdravého stravování se účastní až devět desetin základních škol, nejčastěji se jedná o projekty Ovoce do škol a Školní mléko.

V navštívených hodinách byl sledován rozvoj pohybových dovedností, podpora zdravého životního stylu a činnosti související s tematikou BOZ. Uvedeným jevům byla nejvyšší pozornost věnována v předškolním vzdělávání – až v devíti desetinách navštívených hodin, v základním vzdělávání to byla již pouze třetina hodin a ve středním pětina hodin. V základních a středních školách navíc tento podíl v období posledních tří školních roků klesá. Vysoký podíl škol motivuje žáky k podpoře zdraví a zdravého životního stylu prostřednictvím různých akcí (dny zdraví, soutěže, školní projekty, besedy, exkurze) a rozvíjí pohybové dovednosti žáků také v rámci sportovních aktivit.

Dopravní výchova je v mateřských školách nejčastěji zařazována do jednoho integrovaného bloku formou námětových her a vyprávění, v základních školách je začleněna do několika předmětů ve formě běžné výuky vedené učitelem a praktického nácviku na dopravním hřišti. Vysoký podíl škol používá pro výuku dopravní výchovy moderní technologie.

Prevence rizikového chování je nejčastěji realizována v běžné výuce a formou osvětových přednášek a besed. V mateřských školách převažuje spíše nespécifická prevence přirozenou formou her a dalších aktivit. Na preventivních aktivitách a minimálním preventivním programu spolupracují s různými organizacemi a institucemi až na výjimky všechny základní

a střední školy. Nejčastějšími partnery pro tvorbu minimálního preventivního programu jsou pedagogicko-psychologické poradny, Policie ČR, neziskové organizace a příslušné orgány státní správy a samosprávy.

Dalšího vzdělávání zaměřeného na prevenci rizikového chování se v období posledních tří školních roků zúčastnili vyučující ve více než čtyřech pětinách základních škol a devíti desetinách středních škol. Do projektů na podporu aktivit v oblasti prevence rizikového chování se zapojil již menší podíl škol (necelá čtvrtina mateřských, polovina základních a více než polovina středních škol).

Školním metodikem prevence je ve středních školách častěji proškolený specialista, v základních školách se ve větší míře jedná o pedagogického pracovníka, který neabsolvoval specializační studium pro metodiky prevence. V 15 % základních i středních škol je funkce školního metodika prevence kumulována v jedné osobě s funkcí výchovného poradce. V prevenci hrají důležitou roli také rodiče žáků. Ti jsou nejčastěji o prevenci informováni v rámci třídních schůzek, základní školy ve srovnání se středními školami ve větší míře využívají neformální setkávání a zapojují rodiče do aktivit školy.

Školním klimatem se zabývá okolo devíti desetin základních a středních škol, nejčastěji jednou ročně prostřednictvím vlastního hodnocení. Externí instituce za tímto účelem využívá přibližně 14 % škol.

Celkově lze konstatovat, že největší pozornost podpoře zdraví a rozvoji zdravého životního stylu je věnována v mateřských školách a ve středních školách převažuje spíše orientace na prevenci rizikového chování.

Seznam zkratk

ČŠI	Česká školní inspekce
ČR	Česká republika
BOZ	bezpečnost a ochrana zdraví
DVPP	další vzdělávání pedagogických pracovníků
ESF	Evropský sociální fond
GYM	gymnázium
ICT	informační a komunikační technologie
MŠ	mateřská škola
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
PP	pedagogický pracovník
PV	předškolní vzdělávání
RVP PV	Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání
RVP ZV	Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání
SOV	střední odborné vzdělávání
SŠ	střední škola
ŠMP	školní metodik prevence
TV	tělesná výchova
ZŠ	základní škola